

YMCHWIL GYMDEITHASOL RHIF: 34/2023

DYDDIAD CYHOEDDI: 25/04/2023

Gwerthusiad o Seilwaith a Ariannwyd gan yr UE: Cam Tri

Crynodeb

1. Nodau a methodoleg yr ymchwil

- 1.1 Mae'r adroddiad hwn yn cyflwyno canfyddiadau Cam Tri o'r gwerthusiad o seilwaith a ariannwyd gan yr UE yng Nghymru. Mae'r astudiaeth yn cynnwys yr holl seilwaith a ariannwyd drwy Gronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop (ERDF) yn ystod cyfnodau 2000-06 a 2007-13 y rhaglen.
- 1.2 Roedd dau brif ddiben i adroddiad Cam Tri:
  - Darparu dealltwriaeth bellach o sut y mae seilwaith a ariannwyd gan yr UE yng Nghymru yn cael ei ddefnyddio a'r manteision economaidd a chymdeithasol i ddefnyddwyr. Ymchwiliwyd i hyn drwy ddefnyddio nifer o arolygon o ddefnyddwyr seilwaith, gan gynnwys arolygon teithwyr rheilffyrdd ac arolygon o feddianwyr safleoedd ac adeiladau a ariannwyd gan yr UE a chyfleusterau ymchwil ac arloesi.
  - Ymchwilio i weld a yw'r seilwaith newydd a gwell o fewn rhanbarthau Cymru yn gweithio gyda'i gilydd, ac os felly, sut y mae'n gwneud hyn er budd y rhanbarth o ran yr economi leol, y preswylwyr a busnesau. Archwiliwyd hyn drwy astudiaethau achos mewn pedair ardal (Ynys Môn a Bangor, Blaenau Gwent, Port Talbot ac Abertawe). Roedd hyn yn cynnwys ymgynghoriadau â rhanddeiliaid ac arolygon dros y ffôn o drigolion a busnesau lleol.

2. Canfyddiadau allweddol Arolygon o Ddefnyddwyr

Teithwyr rheilffordd

- 2.1 Cynhaliwyd arolygon o deithwyr rheilffyrdd ar ddwy linell sydd wedi cael buddsoddiad sylweddol gan ERDF; Rheilffordd Cwm Ebwy a ail-agorwyd yn 2008 gyda chymorth cyllid yr UE, a Rheilffordd Gorllewin Cymru yng Ngorsaf Tre-gŵyr a gafodd fuddsoddiad yn ystod rhaglen 2007-13. Cynhaliwyd yr arolygon gan

ddefnyddio holiaduron hunanlenwi, a ddsbarthwyd ac a gwblhawyd gan oedolion ar wasanaethau trên ar gyfnodau brig. Cwblhawyd 787 o holiaduron i gyd (559 ar reilffordd Cwm Ebwy a 228 yn Nhre-gŵyr).

- 2.2 Mae data ar y niferoedd a oedd yn cyrraedd ac yn gadael gorsafoedd rheilffordd yn dangos y gwneir defnydd da o'r seilwaith gwell a bod nifer y defnyddwyr wedi cynyddu dros amser. Yn achos rheilffordd Cwm Ebwy, gellir priodoli hyn oll i'r prosiect a ariannwyd gan ERDF gan fod hyn wedi caniatáu i'r rheilffordd ailagor i deithwyr. Yn achos Tre-gŵyr, mae tystiolaeth o'r arolwg yn dangos y gellir priodoli cyfran sylweddol o'r defnydd hwn i'r gwelliannau a ariannwyd gan ERDF.
- 2.3 Mae'r buddsoddiadau wedi gwella mynediad i'r marchnadoedd swyddi a hamdden yn nwy ddinas fwyaf Cymru (Abertawe a Chaerdydd). Mae hyn o fudd i unigolion yn ogystal â busnesau a chyflogwyr yn y dinasoedd hyn drwy gynyddu eu mynediad at weithwyr a chwsmeriaid (er ei fod hefyd yn awgrymu bod rhywfaint o wariant yn cael ei golli o'r ardaloedd ar hyd rheilffordd Cwm Ebwy a'u gwario mewn dinasoedd mawr).
- 2.4 Mae tystiolaeth dda bod y ddwy reilffordd wedi peri i bobl wneud dewisiadau teithio mwy cynaliadwy drwy leihau eu defnydd o geir o blaid teithio ar drenau.
- 2.5 Mae'r buddsoddiadau wedi gwella mynediad at gyflogaeth i gyfran fawr o bobl, gan gynnwys pobl sy'n byw mewn ardaloedd o amddifadedd ble nad oes llawer o gyfleoedd gwaith, fel Blaenau Gwent. Mae ailagor rheilffordd Cwm Ebwy wedi bod yn arbennig o bwysig o ran gwella mynediad pobl ifanc at gyflogaeth, gyda 39% yn cytuno y byddai'n anoddach iddynt gael mynediad i'w gweithle.
- 2.6 Mae'r buddsoddiadau wedi gwella mynediad i gyfleoedd hamdden yn sylweddol ac wedi'i gwneud yn haws i bobl ymweld â ffrindiau a theulu. Teithiau hamdden yw'r prif resymau dros ddefnyddio'r ddwy reilffordd sydd wedi derbyn buddsoddiad.

Meddianwyr safleoedd ac eiddo a ariannwyd gan ERDF

- 2.7 Cafodd meddianwyr safleoedd ac eiddo a ariannwyd gan ERDF eu cyfweld dros y ffôn. Nodwyd y rhain drwy ymarfer mapio, a nododd yr eiddo penodol a oedd wedi elwa o fuddsoddiad grant ac yna defnyddiwyd cronfeydd data busnesau a llyfrau ffôn i nodi meddianwyr yr eiddo hyn a'u manylion cyswllt. Cysylltwyd â 333 o fusnesau i gyd a chwblhawyd 47 o gyfweiliadau (cyfradd ymateb o 14%)¹. Mae maint bach y sampl yn golygu mai dim ond fel barn nifer bach o fusnesau y gellir dehongli'r canfyddiadau ac nid ydynt o bosibl yn cynrychioli'r holl feddianwyr.
- 2.8 Gyda'r cafeat hwn, dengys canfyddiadau'r arolwg o fusnesau y canlynol:

---

¹Gallai'r gyfradd ymateb isel ddeillio o nifer o ffactorau, gan gynnwys y canlynol: i) cynhaliwyd yr arolygon yn 2021 pan oedd busnesau yng Nghymru yn dal i weithredu o dan gyfyngiadau Covid-19 a nifer fawr o reolwyr a gweithwyr yn dal i weithio gartref, a ii) nid oedd nifer fawr o gysylltiadau yn ymwybodol bod eu heiddo wedi elwa o fuddsoddiad cyhoeddus ac felly roeddent yn amharod i gymryd rhan yn yr arolwg.

- Yn bennaf, mae buddsoddiadau ERDF mewn safleoedd ac eiddo wedi bod o fudd i fusnesau bach sydd am aros yn yr ardal y maent yn gweithredu ynddi ar hyn o bryd.
- Y prif gymhellant i lawer o fusnesau benderfynu symud i'r eiddo newydd yw'r angen am fwy o le neu i alluogi'r busnes i dyfu yn y dyfodol. Mae ffactorau pwysig eraill yn cynnwys yr awydd am eiddo mwy modern/o ansawdd gwell neu fod mewn lleoliad gwell.
- Byddai cyfran fawr o fusnesau wedi cael trafferth dod o hyd i eiddo arall sy'n bodloni eu holl ofynion (e.e. o ran maint, cost, lleoliad). Mae hyn yn awgrymu bod safleoedd ac eiddo a ariannwyd gan ERDF wedi chwarae rhywfaint o ran wrth ddiwallu anghenion meddianwyr a mynd i'r afael â bylchau yn y farchnad.
- Mae symud i eiddo newydd wedi dod â nifer o fuddion i'r busnesau sy'n eu meddiannu, gan gynnwys mwy o dwf, mwy o gynhyrchiant a gwella'r gallu i ddenu/cadw staff.

2.9 Fodd bynnag, pan ofynnwyd iddynt ddychmygu sefyllfa lle nad oedd yr eiddo ar gael a bod gofyn i'r busnes gymryd camau eraill, mae'r effeithiau amcangyfrifedig ar fusnesau yn llai, gan ddangos y byddai o leiaf rai o'r buddion i fusnesau wedi digwydd beth bynnag. Felly, ni ellir ystyried bod pob un o'r buddion yn fuddion ychwanegol.

3. Sut y mae seilwaith yn gweithio gyda'i gilydd er budd ardaloedd lleol

3.1 Defnyddiwyd y pedair astudiaeth achos yn Abertawe, Port Talbot, Blaenau Gwent, ac Ynys Môn a Bangor i ymchwilio i a yw gwahanol fathau o seilwaith yn gweithio gyda'i gilydd, ac os felly sut, er budd yr economi leol, preswylwyr a busnesau. Gyda'i gilydd mae'r ardaloedd hyn wedi derbyn £352 miliwn o gyllid ERDF ar gyfer seilwaith dros gyfnod y ddwy raglen (gyda chyfanswm buddsoddiad gwerth £738 miliwn). Mae hyn yn cynrychioli 44% o gyfanswm buddsoddiad ERDF mewn seilwaith economaidd.

Abertawe

3.2 Mae astudiaeth achos Abertawe wedi canfod tystiolaeth sylweddol bod buddsoddiadau ERDF yn Abertawe wedi ategu ei gilydd, yn ogystal ag ategu buddsoddiadau cyhoeddus a phreifat eraill. Ymysg y cyflawniadau allweddol mae:

- Adfywio hen ardal y dociau (a elwir bellach yn SA1) o fod yn safle segur i un o brif swyddfeydd y ddinas. Mae SA1 bellach yn gartref i 27% o swyddi yn ardal Abertawe yn y gwasanaethau ariannol a phroffesiynol, sydd wedi bod yn un o brif ysgogwyr twf y ddinas, ac wedi helpu Abertawe i gau'r bwch perfformiad â chyfartaledd y DU. Mae SA1 hefyd yn gartref i gampws newydd Prifysgol Cymru Y Drindod Dewi Sant (PCYDDS), sef Campws y Glannau, y disgwylir iddo fod yn sbardun allweddol i dwf yn y dyfodol. Chwaraeodd buddsoddiadau ERDF ran hollbwysig yn y gwaith o drawsnewid SA1 drwy wella mynediad i'r

safle, paratoi rhan fawr o'r safle ar gyfer ei ddatblygu ac ysgogi buddsoddiad yn yr ardal swyddfeydd.

- Gwella'r Ardal Forol a'i chysylltiadau â chanol y ddinas. Bu buddsoddiadau ERDF, megis Amgueddfa Genedlaethol y Glannau, yn allweddol i hybu nifer yr ymwelwyr â'r Ardal Forol, sydd yn ei dro wedi arwain at fuddsoddiad pellach mewn cyfleusterau hamdden a'r parth cyhoeddus yn y rhan hon o'r ddinas. Roedd y rhain hefyd yn paratoi'r ffordd ar gyfer buddsoddiadau pellach sydd wedi gwella cysylltedd rhwng canol y ddinas a'r Ardal Forol.

- 3.3 Roedd gweledigaeth hirdymor Cyngor Dinas Abertawe i fanteisio ar leoliad y glannau a'i ddathlu ac, wrth wneud hynny, trawsnewid delwedd y ddinas yng ngolwg buddsoddwyr, gweithwyr ac ymwelwyr, yn allweddol i'r llwyddiannau hyn. Mae'r weledigaeth hon wedi llywio dull y cyngor o fuddsoddi mewn seilwaith dros y 25 mlynedd diwethaf ac wedi sicrhau bod cyllid ERDF wedi'i ddefnyddio'n strategol. Mae hyn yn parhau hyd heddiw, gyda rhaglen adfywio Bae Copr sy'n adeiladu ar lwyddiannau buddsoddiadau cynharach ERDF drwy barhau i wella cysylltiadau rhwng y ddinas â'r glannau.
- 3.4 Er bod nifer o heriau adfywio yn wynebu Abertawe o hyd (yn enwedig bywiogrwydd canol y ddinas), mae'n amlwg bod buddsoddiadau ERDF wedi gwneud cyfraniad pwysig at gyflawni'r weledigaeth hon a gwella canfyddiadau pobl o'r ddinas.

Port Talbot

- 3.5 Mae bron pob un o fuddsoddiadau ERDF ym Mhort Talbot wedi'u harwain gan strategaeth hirdymor i agor ac adfywio safleoedd tir llwyd, gyda'r nod o arallgyfeirio'r economi a gwella mynediad at gyflogaeth. Yn hynny o beth, mae cysylltiadau clir, sy'n ategu ei gilydd rhwng buddsoddiadau a wnaed ym mhob un o'r tair rhaglen ERDF ddiwethaf (2000-06, 2007-13 a 2014-20).
- 3.6 Y cyflawniadau allweddol hyd yma fu adfywio ffisegol:
- Hen safle BP, sef Parc Ynni Baglan bellach; parc busnes modern a deniadol ac un o leoliadau buddsoddi mwyaf deniadol Port Talbot. Mae nifer o fuddsoddiadau ERDF mewn eiddo busnes newydd wedi gweithio ochr yn ochr â buddsoddiadau i adfer y safle a buddsoddiadau mewn trafndiaeth i wneud cyfraniad hanfodol i esblygiad y safle hwn.
  - Yr hen ddociau, sef Glannau'r Harbwr erbyn hyn. Nid yw'r safle hwn wedi'i ddatblygu i'r un graddau ond mae'r cynnydd hyd yma wedi deillio o fuddsoddiad ERDF ategol mewn ffyrdd newydd, cyfleusterau trafndiaeth gyhoeddus ac eiddo busnes newydd.
- 3.7 Fodd bynnag, dim ond cynnydd rhannol a wnaed tuag at nod y buddsoddiad hwn yn y pen draw (yn yr achos hwn tyfu ac amrywio'r sylfaen gyflogaeth leol). Mae twf swyddi'r sector preifat ym Maglan wedi bod yn gymedrol ar y cyfan, ac mae'r rhan fwyaf o hyn yn dyddio'n ôl i ganol degawd cyntaf y ganrif hon pan ddenodd y safle nifer o fuddsoddiadau mawr gan weithgynhyrchwyr. Mae heriau hyfywedd parhaus ym Mhort Talbot yn golygu bod angen cyllid cyhoeddus parhaus ar gyfer buddsoddi mewn adeiladau busnes newydd i sicrhau bod potensial llawn y safleoedd hyn yn cael ei wireddu.

- 3.8 Serch hynny, ceir tystiolaeth o'r arolygon o breswylwyr a busnesau sy'n dangos bod buddsoddiadau ERDF wedi gwella Port Talbot fel lle i fyw ac i weithio ac wedi sicrhau buddion cymunedol. Mae nifer sylweddol o bobl yn credu bod y dref wedi gwella o ganlyniad i fwy o fuddsoddiad a gwaith adfywio, a'r gwelliannau mwyaf amlwg mawr eu heffaith fu'r rhai i'r seilwaith sydd wedi elwa o arian ERDF. Mae hyn yn cynnwys prif ffyrdd a gwell gorsafoedd a chyfnewidfeydd.

Blaenau Gwent

- 3.9 Mae buddsoddiadau ERDF ym Mlaenau Gwent wedi canolbwyntio ar adfywio Glynebwy ac yn enwedig safle'r hen waith dur, sydd bellach yn ofod cymunedol defnydd cymysg (Y Gweithfeydd) gan gynnwys canolfan hamdden, ysbyty, ysgol a gorsaf drenau newydd. Er bod trigolion wedi croesawu'r holl welliannau hyn, nid yw hyn wedi bod yn ddigon i oresgyn canfyddiadau bod yr ardal wedi gwaethygu dros amser. Yn allweddol i hyn mae diffyg cyfleoedd cyflogaeth newydd yn y dref; Blaenau Gwent yw'r unig ardal o blith yr astudiaethau achos ble y gwelwyd gostyngiad mewn cyflogaeth dros yr 20 mlynedd diwethaf. Felly, er bod buddsoddiadau seilwaith wedi sicrhau nifer o fuddion o ran creu lleoedd a buddion cymdeithasol, nid ydynt eto wedi hwyluso adfywiad economaidd Blaenau Gwent, a gellid dadlau mai dyma'r brif flaenoriaeth ar gyfer yr ardal.
- 3.10 Y flaenoriaeth nawr ar gyfer Blaenau Gwent yw sicrhau bod yr ardal yn manteisio'n llawn ar y cysylltedd ffyrdd gwell a gynigir gan y buddsoddiad yn ffyrdd Blaenau'r Cymoedd a ariennir gan ERDF. Mae hyn yn cynnwys datblygu safle Rhyd-y-Blew ac ardaloedd cyflogaeth eraill sy'n cynnig y potensial i ddenu buddsoddiad a swyddi newydd i'r ardal.

Ynys Môn a Bangor

- 3.11 Mae'r astudiaeth achos ar gyfer Ynys Môn a Bangor wedi canfod tystiolaeth gyfyngedig bod buddsoddiadau a ariannwyd gan yr UE wedi gweithio gyda'i gilydd (ac ochr yn ochr â buddsoddiadau seilwaith eraill) i gynhyrchu canlyniadau cadarnhaol i'r ardal leol a'i heconomi. Mae hyn yn adlewyrchu'r buddsoddiad llawer is o gymharu ag ardaloedd eraill, a'r ffaith bod buddsoddiadau wedi'u gwasgaru'n ehangach ac (ac eithrio Caergybi) nad oeddent yn rhan o strategaeth integredig sy'n seiliedig ar le.
- 3.12 Arweiniwyd y buddsoddiadau yng Nghaergybi gan amcan cyffredin i gynyddu gwerth y porthladd i'r eithaf drwy gynyddu nifer yr ymweliadau â'r dref a'r gwariant ynddi a denu mwy o fuddsoddiad sy'n gysylltiedig â'r porthladd i Barc Cybi, ac wrth wneud hynny creu swyddi newydd yn y dref. Prin yw'r dystiolaeth bod hyn wedi bod yn llwyddiannus hyd yn hyn, ond mae angen edrych ar hyn yng nghyd-destun y swm bach o fuddsoddiad a'r heriau sylweddol a wynebwyd gan ganol tref Caergybi dros yr ugain mlynedd diwethaf. Mae hyn yn cynnwys cau sawl siop gadwyn genedlaethol a chynnydd yn y gystadleuaeth gan barciau manwerthu y tu allan i'r dref, sydd wedi tanseilio bywiogrwydd y dref ac wedi'i gwneud yn anoddach denu ymwelwyr.

Gwersi a Ddysgwyd

- 3.13 Mae'r gwersi allweddol sydd wedi dod i'r amlwg o'r astudiaethau achos fel a ganlyn:

- Dylai seilwaith **adeiladu ar gryfderau presennol**. Mae'r buddsoddiad yn SA1 wedi bod yn llwyddiannus yn bennaf oherwydd ei fod yn manteisio ar gryfderau presennol Abertawe yn y maes gwasanaethau ariannol a phroffesiynol ac addysg uwch ond hefyd ei leoliad ar y glannau. Yn yr un modd, mae buddsoddiadau mewn seilwaith yn yr Ardal Forol wedi adeiladu ar asedau presennol ac wedi gwella bywiogrwydd yr ardal hon.
- Dylai strategaethau gael eu cefnogi gan **ffrwd o brosiectau seilwaith** a dylai fod **dilyniant rhesymegol** iddynt. Dylai seilwaith trafndiaeth trawsnewidiol ar raddfa fawr fel Blaenau'r Cymoedd a'r Ffordd Ddosbarthu Ymylol ym Mhort Talbot fod yn gonglfaen strategaethau, ond mae angen i'r rhain gael eu dilyn gan fuddsoddiadau eraill sy'n manteisio'n llawn ar y seilwaith hwn (yn enwedig safleoedd ac eiddo). Er bod hyn bellach yn digwydd ar safle Rhyd-y-Blew yng Nglynebwy, nododd rhanddeiliaid lleol rywfaint o rwystredigaeth ynghylch yr amser y mae wedi'i gymryd.
- **Mae angen i lywodraeth leol a rhanbarthol chwarae rhan ganolog** mewn cynllunio seilwaith. Y sefydliadau hyn sydd yn y sefyllfa orau i nodi'r heriau a'r cyfleoedd allweddol sy'n wynebu'r ardal leol, ac i ddatblygu strategaethau seilwaith cydgysylltiedig hirdymor i gefnogi twf lleol. Mae angen i hyn hefyd sicrhau atebolrwydd i fusnesau a phreswylwyr lleol o ran sut y caiff cyllid ei wario.
- Mae angen i lywodraeth genedlaethol a llywodraeth leol **gydnabod natur hirdymor y broses adfywio** mewn ardaloedd sy'n destun newid strwythurol, a'r angen am fuddsoddiad cyhoeddus parhaus dros gyfnodau hir o amser. Mae'n bwysig bod yn realistig ynghylch yr hyn y gellir ei gyflawni yn y tymor byr a mesur/cydnabod cynnydd bach a graddol tuag at gyflawni'r weledigaeth hirdymor.
- Yn ogystal â sicrhau bod y strategaeth yn un hirdymor, mae angen iddi hefyd fod yn **hyblyg ac yn ymaddasol**, gan gydnabod y bydd digwyddiadau mawr, newidiadau polisi a newidiadau technolegol/economaidd yn cyflwyno heriau newydd. Ymysg yr enghreifftiau yn yr astudiaeth hon mae newid mewn patrymau siopa, sydd wedi atal cynnydd cynlluniau adfywio canol trefi sy'n dibynnu ar fuddsoddiad mewn manwerthu.
- Dylai buddsoddiadau mewn safleoedd ac eiddo gael eu hategu gan **dystiolaeth glir** o alw yn y farchnad, nid dim ond angen strategol. Mae nifer o enghreifftiau o safleoedd strategol yn parhau heb eu datblygu oherwydd bod y galw yn y farchnad yn wan, gan gynnwys Parc Cybi yng Nghaergybi a Pharc Bryn Cegin ym Mangor.

Oliver Chapman a Neil Evans, Hatch Regeneris

Adroddiad Ymchwil Llawn: Oliver Chapman a Neil Evans, Hatch Regeneris (2023). Gwerthusiad o Seilwaith a Ariannwyd gan yr UE: Cam Tri

Caerdydd: Llywodraeth Cymru, adroddiad GSR rhif 34/2023

Ar gael yn: <https://www.llyw.cymru/gwerthusiad-o-seilwaith-ariannwyd-gan-yr-ue>

Safbwyntiau'r ymchwilwyr ac nid o reidrwydd rhai Llywodraeth Cymru yw'r safbwyntiau a fynegir yn yr adroddiad hwn.

I gael rhagor o wybodaeth, cysylltwch ag:

Am ragor o wybodaeth cysylltwch â:

Tîm Ymchwil, Monitro a Gwerthuso,

Swyddfa Cyllid Ewropeaidd Cymru,

Llywodraeth Cymru,

Parc Cathays,

Caerdydd

CF10 3NQ

E-bost: RME.MAILBOX@llyw.cymru

This document is also available in English.

Mae'r ddogfen yma hefyd ar gael yn Saesneg.

OGL © Hawlfraint y Goron ISBN Digidol 978-1-80535-701-8